

Een vinpootsalamander-inhaalslag in het hart van de Kempen

Wouter Beukema

Hoewel de verspreiding van de vinpootsalamander in grote lijnen helder is, blijven er vraagtekens over de ecologie en het lokaal voorkomen van de soort. In het voorjaar van 2021 werden vinpootsalamanders bij toeval ontdekt binnen een aantal nieuwe kilometerhokken in de Brabantse Kempen. Deze vondsten leidden tot een lokale inhaalslag, waarbij het voorkomen in deze regio beter in beeld is gebracht.

Inleiding

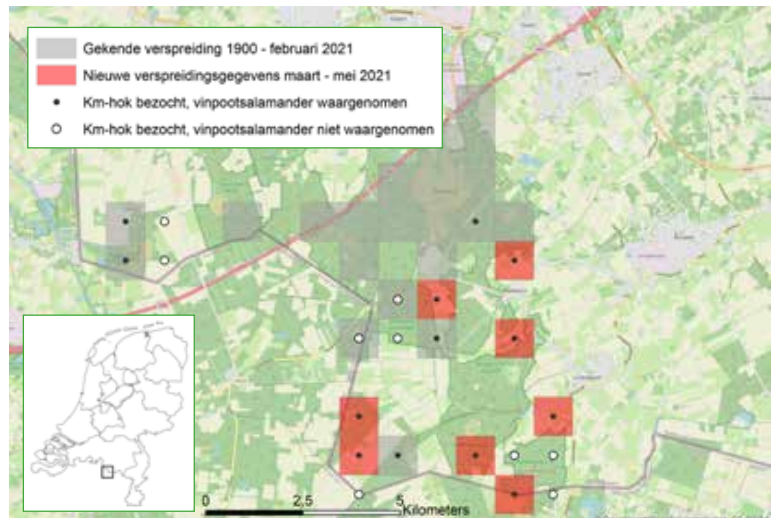
De vinpootsalamander (*Lissotriton helveticus*) is het kleinste staartdragende amfibie van Nederland. Het voorkomen van deze soort is beperkt tot Noord-Brabant en Limburg, waar vinpootsalamanders voornamelijk gevonden worden in bossen en heidegebieden op de hogere voedselarme zandgronden, en in het Zuid-Limburgse heuvel-land (Geraeds, 2009). De soort ontbreekt doorgaans in relatief lage, kwelgevoede gebieden. Het gefragmenteerde verspreidingspatroon van de vinpootsalamander is dus zowel een gevolg van de historische ontginning van het landschap, als van haar specifieke habitatvoorkeur.

Hoewel de verspreiding van de vinpootsalamander in grote lijnen helder is, blijft nog veel onduidelijk over de ecologie en het lokale voorkomen van de soort. Welke omgevingscondities zijn nu precies verantwoordelijk voor de sterk begrensde verspreiding (zie ook Schut *et al.*, 2011) en hoe gaat het met de vinpootsalamander? Voor deze soort is geen aantalstrend beschikbaar en de langjarige trend in verspreiding is onzeker (Goverse *et al.*, 2021). Worden vinpootsalamanders misschien gewoon vaak over het hoofd gezien?

Een inhaalslag in het hart van de Kempen

Tijdens een wandeling in de grensstreek van Bergeijk, een gemeente in de Brabantse Kempen, vond ik in maart 2021 op twee locaties vinpootsalamanders. De dieren waren overdag makkelijk waar te nemen in poelen waarvan de vegetatie nog in ontwikkeling was. Navraag bij RAVON leerde me dat dit de eerste waarnemingen waren van vinpootsalamanders in de betreffende kilometerhokken. In de ruimere omgeving waren enkel oude, incidentele waarnemingen voorhanden. Het gebied was daarnaast niet meegenomen in het Brabantse vinpootsalamander-verspreidingsonderzoek van Schut *et al.* (2011). Vanwege het ontbreken van recente waarnemingen bestond er 'hoge prioriteit' binnen het RAVON-verspreidingsonderzoek (zie: ravon.nl/Help-mee/Tellen/Amfibieën/Zoek-een-soort) om het voorkomen van vinpootsalamanders te verifiëren. Een leuke ontdekking dus, die mijn interesse prikkelde. Ik besloot op vrijwillige basis de lokale verspreiding verder in kaart te brengen.

Het studiegebied werd vanwege praktische redenen afgebakend door de Belgische grens en de dorpen Reusel, Bladel, Eersel, Bergeijk en

Figuur 1. Verspreiding van de vinpootsalamander in een deel van de Brabantse Kempen tussen 1900-2021, met resultaten van de inventarisatie die van maart tot en met mei 2021 plaatsvond.

Luyksgestel (figuur 1). Dit gebied wordt gekenmerkt door uitgestrekte naaldbossen en oude heiderestanten, afgewisseld met landbouwgronden. In het uiterste westen is een klein hoogveenrestant aanwezig. De meeste natuurgebieden maken onderdeel uit van Boswachterij De Kempen, dat wordt beheerd door Staatsbosbeheer. Deze regio ligt op de relatief hoge Kempenhorst en herbergt ook het hoogste natuurlijke punt van deze provincie (Venakkerbosch: + 44 meter).

Poelen waar mogelijk vinpootsalamanders voor zouden kunnen komen werden in kaart gebracht middels OpenStreetMap en Google Earth. Om schade aan het waterleven te vermijden, werd geen gebruik gemaakt van fuiken of netten. Waarnemingen van vinpootsalamanders en begeleidende amfibieën werden zodoende op twee manieren verzameld; tussen 28 maart en 7 mei overdag, middels zichtwaarnemingen en tussen 7 en 28 mei 's nachts, middels inventarisatie met zaklamp. De laatste methode geniet de voorkeur (Goverse *et al.*, 2015), maar was niet eerder dan 7 mei toepasbaar vanwege de avondklok die dat voorjaar vanwege corona van kracht was. Vinpootsalamanders werden geïdentificeerd en onderscheiden van kleine watersalamanders op basis van kenmerken beschreven in Speybroeck *et al.* (2018) en Grosse (2020). Tijdens en na een bezoek aan elke poel werd het hygiëneprotocol van RAVON gevolgd, om verspreiding van mogelijke dierziekten te voorkomen.

Resultaten

In totaal zijn tijdens acht bezoeken 22 poelen in 22 kilometerhokken onderzocht (figuur 1). Van de zeven kilometerhokken waarin de soort eerder geregistreerd was, werd het actuele voorkomen in vijf hokken bevestigd. Vinpootsalamanders werden in acht "nieuwe kilometerhokken" geregistreerd, alle gelegen ten zuidwesten van Bergeijk. In de overige zeven kilometerhokken werden geen vinpootsalamanders

Witrijt

Zuidelijke Boswachterij De Kempen

Riebos

't Hooghuis

Stevensbergen

Venakkerbosch zuidwest

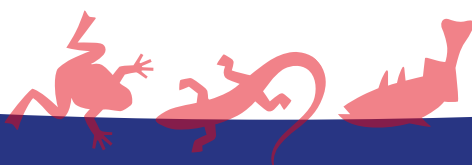
Figuur 2. Poelen binnen het studiegebied waarin aanwezigheid van vinpootsalamander aangetoond werd. (Foto's: Wouter Beukema)

aangetroffen. De onderhoudsstatus van elke bezochte poel werd genoteerd en ingetekend op de interactieve poelenkaart van de website Poelen.nu, zodat deze beschikbaar is voor beheerders en andere geïnteresseerden. Daarbij werd onder andere opgemerkt dat in poelen binnen Boswachterij De Kempen, waarin de vinpootsalamander niet meer aangetoond kon worden, Amerikaanse hondsvij (*Umbra pygmaea*) aanwezig is. Ook bleken poelen in het zuidelijke gedeelte van het studiegebied, in de deelgebieden Stevensbergen en Venakkerbosch, in hoge mate verland. Deze dreigen op korte termijn verloren te gaan als voortplantingswateren (figuur 2).

Lokale opmerkelijkheden

Ondanks hun bescheiden grootte kunnen vinpootsalamanders relatief lange afstanden afleggen. De samengevatte informatie in Grosse

(2020) toont aan dat deze soort regelmatig tot 400-500 meter van het voortplantingswater gevonden wordt en soms afstanden tot 2000 meter overbrugt. Dit draagt ongetwijfeld bij aan de aanwezigheid van vinpootsalamanders in de meeste (vaak geïsoleerde) poelen in de heide- en bosgebieden binnen het studiegebied. Echter, de aantallen geobserveerde vinpootsalamanders waren vaak laag. Gemiddeld werden 6,4 dieren per poel waargenomen (mediaan 4,5), waarbij lage aantallen vaker in de zuidelijke helft van het studiegebied voorkwamen. Hierbij moet worden opgemerkt dat de toegepaste methode van inventariseren geen totaaltellingen toelaat. De aantallen zijn dus een onderschatting. De hoge mate van verlanding van verschillende poelen speelt ongetwijfeld wel een negatieve rol (figuur 2). De vinpootsalamander lijkt in het gebied dus gefragmenteerd verspreid en in relatief lage aantallen aanwezig. Lokaal vervolgonderzoek, ook in

Vinpootsalamanders; links een mannetje rechts een vrouwtje. (Foto: Jelger Herder)

aangrenzende agrarische gebieden, is nodig om dit beeld te toetsen. Nachtelijke inventarisaties met zaklamp behoren tot de beproefde methodes om aanwezigheid van vinpootsalamanders in kaart te brengen (Goverse *et al.*, 2015). Tijdens deze inventarisatie viel echter op dat de dieren vaak bij de minste of geringste lichtstraal diep in de poel wegdoeken. Dit gedrag week af van dat van Alpenwatersalamanders (*Ichthyosaura alpestris*) en kleine watersalamanders (*Lissotriton vulgaris*), die regelmatig makkelijk waar te nemen waren terwijl ze in vegetatie aan de wateroppervlakte hingen. Ruim de tijd nemen om vinpootsalamanders überhaupt te zien te krijgen en ook om identificatie mogelijk te maken – niet in het minst om verwarring met de kleine watersalamander uit te sluiten – bleken dan ook essentieel.

Dankwoord

Veel dank aan Jeroen van Delft (RAVON) en Rick Verrijt (SBB) om me op weg te helpen met informatie, de nodige vergunningen te leveren, en voor hun interesse in deze inventarisatie.

Summary

Assessing palmate newt occurrence in the central Kempen area

The general distribution of the palmate newt (*Lissotriton helveticus*) in the Netherlands is quite well known. Yet, open questions remain about its local occurrence and ecology. Following discovery of several previously unknown occurrences in the Kempen region of the Dutch province North Brabant in spring 2021, palmate newt presence within the wider area surrounding the discovered sites was reassessed. The loosely defined study area measured approximately 50 km², and was located between the Belgian border and the towns of Reusel, Eersel,

Bergeijk, and Luiksgestel. Occurrence of palmate newts was confirmed in five of the seven 1x1 kilometre (km) grids where the species was known to occur, and in eight 1x1 km grids where the species had not been registered before. Palmate newt abundance appeared to be relatively low in the study area. Potential threats to newt persistence in the region include presence of invasive eastern mudminnow (*Umbra pygmaea*), and disappearance of ponds necessary for reproduction, the latter being especially noticeable in the southern half of the study area. During nightly inventories, palmate newts were found to be particularly light-shy when compared to other newt species, often immediately fleeing deep into aquatic vegetation when illuminated with a torch.

Literatuur

- Geraeds, R.P.G., 2009. Vinpootsalamander *Lissotriton helveticus*. In: Creemers, R.C.M. & J.J.C.W. van Delft (RAVON) (redactie), 2009. De amfibieën en reptielen van Nederland. Nederlandse Fauna 9. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Goverse, E., M. de Zeeuw & J. Herder, 2015. Handleiding voor het Monitoren van Amfibieën in Nederland. Vierde herziene druk. RAVON werkgroep Monitoring, Amsterdam & Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag.
- Goverse, E., J. Herder & M. de Zeeuw, 2021. Trends in verspreiding: daglijstjes en losse waarnemingen. *Schubben & Slijm* 46: 4-6.
- Grosse, W.-R., 2020. Der Fadenmolch. VerlagsKG Wolf, Magdeburg.
- Schut, D., E. Schiedon & P. van Hoof, 2011. De vinpootsalamander in Noord-Brabant. Verspreidingsonderzoek, habitateisen en invloed Amerikaanse hondsviss. Natuurbalans – Limes Divergens BV, Nijmegen.
- Speybroeck, J., W. Beukema, B. Bok, J. Van Der Voort, 2018. ANWB Amfibieën- en reptielengids. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

Wouter Beukema

Naturalis Biodiversity Center, wouter.beukema@naturalis.nl

